

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра криміналістики та судової медицини**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Перший проректор НАВС
полковник поліції**

Станіслав ГУСАРЄВ

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СУДОВА МЕДИЦИНА ТА ПСИХІАТРІЯ**

Статус дисципліни – обов'язкова
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти – бакалавр
Галузь знань – 08 Право
Спеціальність – 081 Право
Освітня програма – Право
Форми здобуття вищої освіти – денна, заочна (дистанційна)
Мова викладання – українська
Форма підсумкового контролю – залік

Київ – 2023 рік

Розробник:

Ольга Несен – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри криміналістики та судової медицини

протокол від 25 липня 2023 року, № 10

Т.в.о. завідувача кафедри
криміналістики та судової медицини

Андрій АНТОЩУК

Схвалено науково-методичною радою НАВС
протокол від 22 листопада 2023 року, протокол № 14

Голова науково-методичної ради НАВС

Станіслав ГУСАРЄВ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20___/20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток _____)

Протокол засідання кафедри

від _____._____ 202___ № _____

Завідувач кафедри криміналістики та судової медицини

протокол навчально-методичної ради

від _____._____ 202___ № _____

Голова науково-методичної ради НАВС

Робоча програма переглянута на 20___/20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток _____)

Протокол засідання кафедри

від _____._____ 202___ № _____

Завідувач кафедри криміналістики та судової медицини

протокол навчально-методичної ради

від _____._____ 202___ № _____

Голова науково-методичної ради НАВС

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предмет вивчення навчальної дисципліни.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Судова медицина та психіатрія» є загальні правові і спеціальні положення судової медицини та судової психіатрії, організаційно-правові основи судово-медичної та судово-психіатричної експертиз, методика проведення та оцінка висновків судово-медичних і судово-психіатричних експертиз у різних видах кримінальних проваджень, зокрема, кримінальному, цивільному та під час розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Мета й завдання навчальної дисципліни.

Метою викладання навчальної дисципліни «Судова медицина та психіатрія» є підготовка висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, що широко ерудовані в галузі права. Формування знань про нормативно-правові основи призначення та проведення судово-медичної та судово-психіатричної експертиз в Україні, оволодіння здобувачами вищої освіти теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для правильного і своєчасного призначення судово-медичної та судово-психіатричної експертиз, вірного формулювання їх мети, питань, предмету та об'єкту судово-медичної та судово-психіатричної експертиз, грамотного трактування їх висновків.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Судова медицина та психіатрія» є:

- розширення кола знань про засоби і методи розслідування та попередження кримінальних правопорушень;
- ознайомлення з досягненнями, завданнями та нормативно-правовими положеннями судово-медичної та судово-психіатричної експертиз;
- формування у здобувачів вищої освіти навичок аналітичного мислення, виховання критичного та неупередженого ставлення до громадян, які потрапили в орбіту кримінальних процесуальних відносин, незалежно від їх процесуального статусу з використанням практики Європейського суду з прав людини;
- формування знань про обставини, за яких необхідно обов'язково призначати судово-медичну та судово-психіатричну експертизи, а також про права і обов'язки експертів, органів досудового розслідування, прокуратури та суду, інших учасників провадження щодо призначення і проведення такого виду експертиз;
- формування вмінь щодо професійного осмислення понять осудності, неосудності, дієздатності, недієздатності, правильному їх використанню в повсякденній практиці;
- набуття вмінь правильної поведінки з психічно хворими;
- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі права або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Пререквізити: «Конституційне право», «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Цивільне право», «Криміналістика», «Кримінологія», «Юридична психологія», «Домедична підготовка».

Постреквізити: «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Досудове розслідування», «Докази і доказування у кримінальному провадженні», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування».

Перелік компетентностей відповідно до освітньої програми ступеня вищої освіти бакалавр:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Загальні компетентності:

ЗК1 - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2 - Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3 – Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК4 - Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК11 - Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК16 - Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

РН1- Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН3 - Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН6 - Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН7 - Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

РН20 - Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН22 – Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Перелік компетентностей, розвитку яких сприяє вивчення навчальної дисципліни («soft skills»):

- здатність приймати рішення та розв'язувати проблеми;
- зрозуміло формулювати думки (повідомлення, доповідні записки, постанови);
- навички взаємодії, вміння працювати в команді
- вміння спілкування в конфліктних ситуаціях, встановлювати контакти з різними категоріями громадян, переконувати та відстоювати свою позицію

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- поняття, завдання, значення і види використання спеціальних знань у

кримінальному провадженні;

- положення діючого законодавства про судово-медичну експертизу;
- сучасні наукові дані і можливості судово-медичної експертизи та методи дослідження основних її об'єктів;
- окремі теорії судової експертизи, методика проведення експертиз;
- поняття, сутність та види судових експертиз, систему судово-експертних закладів України;
- основи судово-медичної травматології;
- методи виявлення і вилучення речових доказів зі слідами крові, виділень, волосся та інших біологічних об'єктів;
- поняття і види зразків для порівняльного дослідження, вимоги до них, правила і тактика отримання зразків;
- межі компетенції судово-медичної експертизи;
- основні положення та завдання вітчизняної судової психіатрії;
- законодавчі, організаційні та процесуальні вимоги до судово-психіатричної експертної служби;
- порядок призначення та проведення судово-психіатричної експертизи в кримінальному та цивільному процесі;
- можливості та межі компетентності судово-психіатричної експертизи, її види та об'єкти;
- підстави для призначення судово-психіатричної експертизи;
- критерії осудності, неосудності, дієздатності та недієздатності;
- особливості проведення судово-психіатричної експертизи у осіб різного віку та при різних захворюваннях;
- права і обов'язки експертів-психіатрів та працівників судово-слідчих органів в процесі організації та проведення судово-психіатричної експертизи;
- предмет та місце судової медицини та судової психіатрії в системі юридичних наук;
- освітні і професійні вимоги до суб'єктів, які здійснюють судово-експертну діяльність;
- права, обов'язки та відповідальність судового експерта;
- системи, структури, функції та завдання Державних спеціалізованих експертних установ України;
- технології експертиз, етапів призначення та проведення;
- поняття, види, структуру висновку експерта;
- вимоги щодо оформлення висновку експертиз;
- знання норм Кримінального процесуального кодексу України;
- особливості розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;
- завдання судової медицини та судової психіатрії на сучасному етапі розвитку суспільства.

вміти:

- визначати підстави для призначення судово-психіатричної та судово-медичної експертиз;
- складати постанову про призначення судово-медичної експертизи;

- формулювати питання до експертів в залежності від об'єкту та виду експертизи;
- залучати спеціаліста в якості судово-медичного експерта для проведення судово-медичної експертизи;
- проводити огляд трупа на місці події, використовуючи спеціальні медичні знання;
- досліджувати трупні явища з метою визначення часу настання смерті;
- розпізнавати види травм та знаряддя, якими вони були нанесені;
- визначати ступень тяжкості тілесних ушкоджень;
- кваліфіковано поводитися з речовими доказами біологічного походження;
- виявляти, вилучати та упаковувати речові докази біологічного походження і направляти їх на дослідження;
- об'єктивно оцінювати висновки судово-медичної експертизи і правильно використовувати отримані данні в розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів проти особи;
- своєчасно і правильно призначати судово-психіатричну експертизу;
- формулювати питання для судово-психіатричної експертизи з урахуванням компетенції експертів;
- збирати медичну та додаткову інформацію і документацію для призначення судово-психіатричної експертизи;
- вчасно забезпечити необхідними даними і додатковими матеріалами на підекспертну особу;
- вчасно оформити документи для рішення суду на осіб, які потребують примусових заходів медичного характеру;
- аргументовано, при необхідності, призначати комплексну, додаткову або повторну експертизу;
- розпізнавати симптоми та синдроми психічних розладів та захворювань;
- спілкуватися з особами, які мають розлади психіки;
- передбачати дії кримінальних елементів, які мають вади психіки;
- орієнтуватися в кримінально-правових нормах законів, які визначають підстави та принципи кримінальної відповідальності, а також те, які суспільно небезпечні діяння є злочинними і які покарання слід застосовувати до осіб, що їх вчинили;
- використовувати виявлені ознаки та властивості об'єктів в процесі проведення експертизи;
- професійно та грамотно трактувати висновки судово-психіатричної експертизи;
- складати процесуальні та інші службові документи, відповідно до встановлених фактичних обставин;
- абстрактно, логічно та критично мислити, аналізувати і синтезувати;
- застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та окремих нестандартних ситуаціях;
- тлумачити та застосовувати положення нормативно - правових актів щодо діяльності судових та правоохоронних органів;
- охороняти права і свободи громадян, зміцнювати законність, запобігати правопорушенням;
- застосовувати засоби, прийоми і методи збирання, дослідження, оцінки і

використання доказів для розкриття, розслідування, судового розгляду та попередження злочинів.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	д/б	с/ф	д/б	с/ф
Кількість кредитів ECTS– 3	Рік підготовки			
	4-й	4-й	-	3,4-й
	Семестр			
	7-й	7-й	-	5,6,7-й
Загальна кількість годин – 90	Лекції			
	4 год.	4 год.	-	4 год.
	Семінарські заняття			
	20 год.	20 год.	-	2 год.
	Практичні заняття			
	20 год.	20 год.	-	4 год.
	Самостійна робота			
46 год.	46 год.	-	80 год.	
Вид контролю - залік				

3. Тематичний план

Назви тем	Кількість годин									
	усього	денна форма				заочна форма				
		у тому числі				у тому числі				
		л	сем	п.	с.р.	усього	л	сем.	п.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 1. Загальні положення судової медицини та організаційно - правові основи судово-медичної експертизи	6	2	2	0	2	4	2	1	0	2
Тема 2. Судово-медична танатологія	6	0	0	4	2	4	0	0	2	4
Тема 3. Судово-медична травматологія (для самостійного відпрацювання)	10	0	0	0	10	10	0	0	0	8
Тема 4. Судово-медична експертиза живих осіб	6		2	0	4	10	0	0	0	8
Тема 5. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження	6	0	2	0	4	10	0	0	0	8

Тема 6. Використання судово-медичних знань у кримінальному провадженні	12	0	0	10	4	10	0	0	0	10
Тема 7. Загальні положення судової психіатрії та організаційно - правові основи судово-психіатричної експертизи	6	2	2	0	2	4	2	1	0	2
Тема 8. Причини виникнення і симптоматологія психічних розладів та захворювань	6	0	2	0	4	4	0	0	2	2
Тема 9. Судово-психіатрична експертиза осіб з хронічними психічними захворюваннями	8	0	6	0	2	4	0	0	0	10
Тема 10. Судово-психіатрична експертиза осіб з тимчасовими та придбаними психічними розладами	6	0	2	0	4	10	0	0	0	8
Тема 11. Судово-психіатрична експертиза осіб з вродженим (олігофренія) та старечим недоумством. Симуляція психічних розладів та захворювань	6	0	2	0	4	10	0	0	0	8
Тема 12. Використання судово-психіатричних знань у кримінальному провадженні	12	0	0	6	4	10	0	0	0	10
Всього годин	90	4	20	20	46	90	4	2	4	80

4. Плани семінарських і практичних занять

Тема 1. Загальні положення судової медицини та організаційно - правові основи судово-медичної експертизи - семінарське заняття – 2 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Правові, процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи.
2. Права та обов'язки експерта. Порядок залучення спеціаліста.
3. Об'єкти та види судово-медичної експертизи.
4. Документація судово-медичної експертизи.

Тема 2. Судово-медична танатологія - практичне заняття – 4 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до практичного заняття:

1. Визначення поняття смерті, етапи вмирання.
2. Ранні трупні зміни та їх судово-медичне значення.
3. Пізні трупні зміни та їх значення в експертній практиці.
4. Судово-медична експертиза при раптовій смерті.
5. Судово-медична експертиза невідомих осіб.

6. Судово-медична експертиза трупів новонароджених.
7. Ексгумація трупа, підстави та порядок її проведення.

Тема 3. Судово-медична травматологія - самостійна робота – 10 годин

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до самостійної роботи:

1. Загальні поняття судово-медичної травматології.
 2. Судово-медична характеристика та експертне значення транспортних травм.
 3. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень при падінні з висоти.
 4. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від дії гострих предметів.
 5. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від дії тупих предметів.
 6. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від вогнепальної зброї.
 7. Судово-медична характеристика та експертне значення механічної асфіксії.
 8. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від дії крайніх температур.
 9. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від дії електрики, змін барометричного тиску та іонізуючого випромінювання.
- Судово-медична характеристика та експертне значення отруєнь

Тема 4. Судово-медична експертиза живих осіб - семінарське заняття – 2 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Загальні положення щодо призначення та проведення судово-медичних експертиз живих осіб.
2. Ознаки тяжкого тілесного ушкодження.
3. Ознаки середньої тяжкості тілесних ушкоджень.
4. Ознаки легких тілесних ушкоджень.

Тема 5. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження - семінарське заняття – 2 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Виявлення і вилучення речових доказів біологічного походження, їх пакування і направлення на дослідження.
 2. Експертиза крові. Статева, видова, групова належність.
 3. Експертиза сперми, слини, волосся та інших біологічних об'єктів.
- Питання, які ставляться при направленні об'єктів на експертизу.

Тема 6. Використання судово-медичних знань у кримінальному провадженні - практичне заняття – 10 годин

Навчальні питання до практичного заняття:

1. Порядок взаємодії між органами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та прокуратури.
2. Співвідношення компетенції і можливостей слідчого, спеціаліста і експерта у використанні спеціальних знань при дослідженні слідів та речових доказів.
3. Огляд трупа на місці його виявлення. Загальні положення судово-медичної експертизи трупа.
4. Відпрацювання ситуаційних задач відповідно до плану проведення практичного заняття.
5. Складання процесуальних документів для призначення судово-медичної експертизи.
6. Перегляд та аналіз відеоматеріалів за тематикою заняття.
7. Вирішення тестових завдань.

Тема 7. Загальні положення судової психіатрії та організаційно - правові основи судово-психіатричної експертизи - семінарське заняття – 2 години*державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб**Навчальні питання до семінарського заняття:*

1. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні. Поліцейське піклування.
2. Порядок призначення та проведення судово-психіатричної експертизи.
3. Матеріали, які необхідні для проведення судово-психіатричної експертизи.
4. Види судово-психіатричних експертиз.
5. Висновок (акт) судово-психіатричної експертизи, його зміст і складові частини.
6. Оцінка висновків судово-психіатричної експертизи органами слідства та суду.
7. Критерії неосудності («формула неосудності»).

Тема 8. Причини виникнення і симптоматологія психічних розладів та захворювань - семінарське заняття – 2 години*державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб**Навчальні питання до семінарського заняття:*

1. Поняття про структуру та функції центральної нервової системи, вищу нервову діяльність.
2. Перебіг та класифікація психічних розладів та захворювань, причини їх виникнення.
3. Симптоми та синдроми психічних захворювань.

Тема 9. Судово-психіатрична експертиза осіб з хронічними психічними захворюваннями - семінарське заняття – 6 годин*державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб**Навчальні питання до семінарського заняття:*

1. Причини виникнення та клінічні прояви шизофренії. Судово-психіатрична оцінка шизофренії.

2. Причини виникнення та основні симптоми маніакально-депресивного психозу. Судово-психіатрична оцінка маніакально-депресивного психозу.
3. Причини виникнення і клінічні прояви епілепсії.
4. Психічні еквіваленти.
5. Судово-психіатрична оцінка епілепсії.
6. Судово-психіатрична оцінка психопатії.
7. Просте та атипове алкогольне сп'яніння.
8. Хронічний алкоголізм, особливості перебігу.
9. Алкогольні психози, їх судово-психіатрична оцінка.

Тема 10. Судово-психіатрична експертиза осіб з тимчасовими та придбаними психічними розладами - семінарське заняття – 2 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Судово-психіатрична оцінка реактивних станів.
2. Виключні стани: причини їх виникнення, судово-психіатрична оцінка.
3. Судово-психіатрична оцінка психічних порушень внаслідок травм головного мозку.
4. Судово-психіатрична оцінка психічних порушень внаслідок енцефалітів та сифілісу центральної нервової системи.
5. Психічні розлади при захворюваннях внутрішніх органів, ендокринної системи, судинних захворювань головного мозку.

Тема 11. Судово-психіатрична експертиза осіб з вродженим (олігофренія) та старечим недоумством. Симуляція психічних розладів та захворювань - семінарське заняття – 2 години

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Поняття олігофренії, її причини, ступені і клінічні ознаки олігофренії.
2. Судово-психіатрична оцінка старечого недоумства, види, причини і клінічні ознаки.
3. Поняття, форми і способи симуляції.

Тема 12. Використання судово-психіатричних знань у кримінальному провадженні - практичне заняття – 6 годин

державне замовлення, за кошти фізичних або юридичних осіб

Навчальні питання до практичного заняття:

1. Співвідношення компетенції і можливостей слідчого, спеціаліста і експерта у використанні спеціальних знань.
2. Заходи медичних та правоохоронних органів що до запобігання суспільно небезпечних дій психічнохворих.
3. Формулювання запитань при призначенні СПЕ в кримінальному провадженні.
4. Відпрацювання ситуаційних задач з розглядом питань щодо оцінки

психічного стану осіб з психічними розладами та захворюваннями.

5. Складання процесуальних документів для призначення судово-психіатричної експертизи.
6. Перегляд та аналіз відеоматеріалів за тематикою заняття.
7. Вирішення тестових завдань.

5. Завдання для самостійної роботи

До завдань для самостійної роботи у формі тестового контролю здобувачі вищої освіти можуть отримати доступ на сайті НАВС у розділі «Дистанційні курси» за посиланням: <https://dn.naiu.kiev.ua/login/index.php> за допомогою індивідуального логіну і паролю.

6. Індивідуальні завдання

Теми реферативних повідомлень:

1. Значення судової медицини як навчальної дисципліни в системі вищої юридичної освіти. Завдання сучасної судової медицини.
2. Історія та етапи розвитку судової медицини та судово-медичної експертизи в Україні
3. Правові засади та види судово-медичної експертизи згідно з законодавством держави.
4. Значення вчення про смерть для судової медицини. Діагностика клінічної і біологічної смерті. Ймовірні та достовірні ознаки смерті.
5. Співвідношення компетенції і можливостей слідчого, спеціаліста і експерта у використанні спеціальних знань при огляді трупа на місці події.
6. Вимоги та особливості проведення ексгумації.
7. Загальні поняття судово-медичної травматології.
8. Загальна характеристика поняття та механізму виникнення травм.
9. Травми внаслідок дії різних чинників довкілля.
10. Основні правила встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень
11. Виявлення, фіксація, оцінка, вилучення, упаковка і направлення речових доказів.
12. Загальна характеристика поняття та механізму виникнення травм що спричинили смерть.
13. Значення судової психіатрії як навчальної дисципліни в системі вищої юридичної освіти.
14. Історія та етапи розвитку судової психіатрії та судово-психіатричної експертизи в Україні. Завдання сучасної судової психіатрії.
15. Судово-психіатрична експертиза у кримінальному провадженні. Медичний та юридичний критерії неосудності.
16. Підстави, процесуальний порядок призначення і проведення судово-психіатричних експертиз.
17. Функції центральної нервової системи.
18. Правова оцінка розладів сприйняття, пам'яті, мислення, емоцій, вольової діяльності у злочинців, які скоїли перший злочин.

19. Сучасний стан проблеми, вчення про шизофренію.
20. Форми перебігу шизофренії та її вікові особливості у дітей та підлітків.
21. Варіанти протікання афективних розладів (МДП, біполярний психоз).
22. Особливості прояв епілепсії залежно від віку.
23. Епілептичні психози, епілептичні зміни особистості та епілептичне недоумство.
24. Стадії перебігу алкогольної залежності.
25. Алкогольні психози: гострі та хронічні.
26. Вплив соматичних захворювань на центральну нервову систему.
27. Особливості психічних розладів при судинних захворюваннях.
28. Особливості поведінки осіб, які знаходяться у виключних станах.
29. Класифікація та наслідки енцефалітів.
30. Загальна характеристика нейросифілісу.
31. Поняття, види та причини виникнення і динаміка олігофренії.
32. Сучасний стан проблеми психозів та деменції пресенільного періоду.
33. Психічні розлади при атрофічних процесах головного мозку.
34. Судово-психіатрична діагностика понять симуляції, дисимуляції, агравації та дезагравації.
35. Визначення та оцінка патопсихологічних розладів у психічних хворих злочинців.

7.Методи навчання

• **Словесні**

Розповідь-пояснення використовується під час навчання здобувачів протягом лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та здобувачем вищої освіти, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати здобувачів на активізацію отриманих знань. Саме за допомогою їх викладач активізує діяльність здобувачів, ставлячи їм за для роздумів, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція слугує для пояснення теми; її типовими ознаками, є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, введення та характеристика нових понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на задані питання.

• **Наочні методи**

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та демонстрації власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

• **Практичні методи:** вправи, складання процесуальних документів. Проведення слідчих (розшукових) дій. Ці методи не несуть нової навчально-пізнавальної інформації, а слугують лише для закріплення, формування

практичних умінь при застосуванні раніше набутих знань.

- **Навчальна робота під керівництвом викладача** – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, написання тестів.

- **Рольова гра:**

- пояснення фабули (змісту й умов гри);
- підготовка дійових осіб для виконання своїх ролей;
- підготовка учнів-експертів, ведучого.

8. **Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання.**

Поточний контроль - усний (у вигляді індивідуального або групового опитування, аналізу ділових ситуацій, ділових ігор) або письмовий (у вигляді контрольної роботи, тестів). Форми поточного контролю з кожної теми визначає викладач.

Підсумковий контроль - проводиться у формі заліку після закінчення вивчення навчальної дисципліни. Структура білета передбачає одне теоретичне та одне ситуаційне завдання. Залік проводиться одним науково-педагогічним працівником.

Методи контролю. Поточний контроль здійснюється шляхом оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом семінарських занять, а також шляхом: проведення експрес-опитувань, тестування, підготовки доповідей і рефератів. При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань здобувачів і вміння застосовувати їх на практиці.

Практичні заняття проводяться двома науково-педагогічними працівниками, оскільки, з врахуванням специфіки відпрацювання ситуаційних завдань використовуються можливості навчально-тренувальних полігонів та по можливості проводяться виїзні заняття до Київського міського центру судово-психіатричної експертизи та в Київське міське клінічне бюро судово-медичної експертизи, навчальна група завчасно поділяється на дві підгрупи.

Розподіл балів, що присвоюються здобувачеві

Накопичення балів з тем за усі види робіт													Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
<i>max 60 %</i>													<i>max 40 %</i>	<i>max 100 %</i>
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10	Тема 11	Тема 12	Самостійна робота	залік	
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	12	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	Виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторневивчення курсу

9. Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна.

Інструменти. Використання мультимедійних презентацій та навчальних фільмів обирається викладачем, виходячи з теми навчальної дисципліни.

Обладнання. Для закріплення теоретичних знань та відпрацювання практичних навичок здобувачами вищої освіти за темами навчальної дисципліни необхідно використовувати навчально-тренувальні полігони та, по можливості, проводяться виїзні заняття до Київського міського центру судово-психіатричної експертизи та в Київське міське клінічне бюро судово-медичної експертизи,

Програмне забезпечення. Для забезпечення можливості організації дистанційного навчання може використовуватися платформа Zoom, середовище Classroom, Moodle «Мудл», Соціальні мережі та Telegram.

10. Перелік питань/завдань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни.

1. Поняття, зміст, предмет і завдання судової медицини.
2. Етапи розвитку судової медицини.
3. Предмет, завдання та об'єкти судово-медичної експертизи.
4. Законодавчі акти та відомчі нормативні документи, що регламентують діяльність судово-медичної експертизи.
5. Правовий статус судово-медичного експерта.
6. Нормативно-правові основи проведення судово-медичної експертизи.
7. Класифікація судово-медичних експертиз.
8. Залучення судово-медичного експерта до участі в проведенні процесуальних дій.
9. Визначення поняття смерті, її класифікація та етапи вмирання.
10. Констатація факту смерті.
11. Пізні трупні зміни та їх значення в експертній практиці.
12. Завдання та функції судово-медичного експерта (лікаря-експерта)

під час проведення огляду трупа.

13. Загальні положення судово-медичної експертизи трупа.
14. Загальний порядок та послідовність виконання експертизи трупа.
15. Особливості проведення та завдання судово-медичної експертизи трупаневідомої особи.
16. Особливості проведення та завдання судово-медичної експертизи розчленованих і скелетованих трупів.
17. Особливості проведення та завдання судово-медичної експертизи трупівновонароджених.
18. Загальні поняття судово-медичної травматології.
19. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від діїтупих предметів (збрарядь і зброї).
20. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень припадінні з висоти.
21. Судово-медична характеристика та експертне значення транспортних травм.
22. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від діїгострих предметів.
23. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від вогнепальної зброї.
24. Судово-медична характеристика та експертне значення механічної асфіксії.
25. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від діїкрайніх температур.
26. Судово-медична характеристика та експертне значення ушкоджень від діїелектрики, змін барометричного тиску та іонізуючого випромінювання.
27. Судово-медична характеристика та експертне значення отруєнь.
28. Загальні положення щодо призначення та проведення судово-медичнихекспертиз живих осіб.
29. Визначення та класифікація тілесних ушкоджень і стійкої втрати працездатності.
30. Судово-медична характеристика тяжких тілесних ушкоджень.
31. Судово-медична характеристика легких та середньої тяжкості тілеснихушкоджень.
32. Особливості проведення судово-медичної експертизи стану здоров'я таштучних хвороб.
33. Особливості проведення судово-медичної експертизи з приводу встановлення віку людини.
34. Особливості проведення судово-медичної експертизи з приводу встановлення факту та ступеня сп'яніння.
35. Особливості проведення судово-медичної експертизи статевих станів.
36. Особливості проведення судово-медичної експертизи з приводу згвалтування.
37. Особливості проведення судово-медичної експертизи з приводу розбещення неповнолітніх, зараження венеричною хворобою та ВІЛ-інфекцією.

38. Визначення поняття речових доказів біологічного походження та загальні правила роботи з ними під час огляду місця події.
39. Правила виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів крові.
40. Правила виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів сперми.
41. Правила виявлення, фіксації, вилучення та пакування волосся.
42. Правила виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів слини.
43. Правила виявлення, фіксації, вилучення та пакування часток тканин, органів та кісток.
44. Судово-гістологічні, судово-цитологічні та судово-токсикологічні експертизи.
45. Медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи.
46. Судово – імунологічна експертиза та правила відбору зразків для порівняльного дослідження.
47. Предмет та завдання судової психіатрії.
48. Етапи розвитку судової психіатрії.
49. Задання та принципи судово-психіатричної експертизи.
50. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні.
51. Поліцейське піклування.
52. Організаційні та процесуальні ознаки судово-психіатричної експертизи, види, форми та терміни проведення.
53. Організаційно-правові засади та суб'єкти судово-психіатричної експертної діяльності.
54. Права та обов'язки судово-психіатричного експерта.
55. Об'єкти судово-психіатричної експертизи.
56. Висновок судово-психіатричного експерта.
57. Неосудність, обмежена осудність. Формула неосудності.
58. Примусові заходи медичного характеру.
59. Поняття та форми симуляції.
60. Види та способи симуляції.
61. Проведення судово-психіатричної експертизи в кримінальному провадженні.
62. Порядок залучення експерта для проведення судово-психіатричної експертизи в кримінальному провадженні.
63. Проведення судово-психіатричної експертизи в кримінальному провадженні за ухвалою суду.
64. Формулювання запитань при призначенні СПЕ в кримінальному провадженні.
65. Судово-психіатрична експертиза свідків.
66. Судово-психіатрична експертиза потерпілих.
67. Судово-психіатрична експертиза в цивільному процесі
68. Поняття дієздатність, обмежена дієздатність.
69. Поняття недієздатність.
70. Короткі відомості про вищу нервову діяльність.
71. Загальні поняття про психічні розлади.

72. Причини виникнення психічних розладів та захворювань.
73. Класифікація і типи перебігу психічних розладів.
74. Судово-психіатрична характеристика розладів відчуття.
75. Судово-психіатрична характеристика розладів сприйняття.
76. Судово-психіатрична характеристика розладів пам'яті.
77. Судово-психіатрична характеристика розладів мислення.
78. Судово-психіатрична характеристика розладів емоцій.
79. Судово-психіатрична характеристика розладів уваги.
80. Судово-психіатрична характеристика розладів вольової діяльності.
81. Судово-психіатрична характеристика імпульсивних дії та потягів.
82. Судово-психіатрична характеристика основних синдромів психічних захворювань.
83. Судово-психіатрична оцінка шизофренії.
84. Судово-психіатрична оцінка епілепсії.
85. Судово-психіатрична оцінка маніакально-депресивного психозу.
86. Судово-психіатрична оцінка простого алкогольного сп'яніння.
87. Судово-психіатрична оцінка атипових форм алкогольного сп'яніння.
88. Судово-психіатрична оцінка алкоголізму.
89. Судово-психіатрична оцінка алкогольних психозів.
90. Судово-психіатрична оцінка психопатії.
91. Судово-психіатрична оцінка наслідків травматичних ушкоджень головного мозку.
92. Судово-психіатрична оцінка наслідків епідемічного енцефаліту.
93. Судово-психіатрична оцінка сифілітичних захворювань центральної нервової системи.
94. Судово-психіатрична оцінка судинних захворювань головного мозку.
95. Судово-психіатрична оцінка психічних розладів при соматичних захворюваннях.
96. Судово-психіатрична оцінка психозів пізнього віку.
97. Судово-психіатрична оцінка олігофренії.
98. Судово-психіатрична оцінка реактивних станів.
99. Судово-психіатрична оцінка виняткових станів.
100. Взаємодія співробітників поліції з органами охорони здоров'я.

11.Рекомендовані джерела інформації.

Основна

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>. - Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України №4651-VI від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4651-17. - Назва з екрана.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. - Назва з екрана.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-5>. - Назва з екрана.

6. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. - Назва з екрана.

7. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 р. № 3505/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 7 вересня 2015 р. № 1659/5): [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11>. - Назва з екрана.

8. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Затверджено наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1339: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/1378204>. - Назва з екрана.

9. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5): [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>. - Назва з екрана.

10. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи: Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>. - Назва з екрана.

11. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини : Затверджено наказом МВС, МОЗ та Генеральної прокуратури 29 верес. 2017 № 807/1193/279 : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17>. - Назва з екрана.

12. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489 – III: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>. - Назва з екрана.

13. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Затверджено наказом МВС України від 07 липня 2017 р. № 575 : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. - Назва з екрана.

14. Порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції: Затверджений наказом МВС України, Міністерства охорони здоров'я України від 06.07.2016 р. № 612/679. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-16>.

15. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Затверджена наказом МВС України від 16.02.2018 р. № 111. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>.
16. Білецький Є.М., Білецька Г.А. Судова медицина та судова психіатрія. Навчальний посібник. – К.: Одісей, 2008. – 200 с.
17. Воробйова Н.О. Правове регулювання психіатричної допомоги: Навчальний посібник для вузів. – К.: Юстініан, 2010. – 208 с.
18. Жабокрицький С.В., Чуприков А.П. Судова психіатрія. – К.: МАУП, 2014.– 432 с.
19. Завальнюк А.Х. Судова медицина: Курс лекцій. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2014. – 648 с.
20. Клименко Н.І. Загальна теорія судової експертології: монографія. – Тернопіль: вид-во «Крок», 2018. – 262 с.
21. Колесник В.А. Судова психіатрія. Курс лекцій. – К.: Юрінком Інтер, 2000.–221 с.
22. Лісовий А.С., Голубович Л.Л. Судова медицина: Підручник. – К.: Атіка, 2008. – 483 с.
23. Процесуальні, організаційні та етичні основи судово-медичної експертизи в Україні: навчально- методичний посібник / М.В. Банчук, В.В. Войченко, Г.А. Зарицький, О.Ю. Петрошак . – К., 2015. – 243 с.
24. Судово-психіатрична оцінка психічних розладів в осіб з онкологічною патологією у цивільному процесі (методичний посібник): д.мед.н. О.А. Ревенок, к.мед.н. О.П. Олійник, С.С. Шум, Київ-2011
25. Бойко С.О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.– Ужгород, 2003. – 225 с.
26. Досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру : метод. рек. / [Чернявський С. С., Вознюк А. А., Патик А. А. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 48 с.
27. Первинний огляд трупа на місці його виявлення / Бачинський В.Т., Кулик О.Ф., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. – Чернівці, 2010. – 212 с.
28. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потерпілих, звинувачених та інших осіб [Текст] : метод. вказівки до практичного заняття на основі компетентнісного підходу / [Михайличенко Б.В., Ергард Н.М.]. – К.: УкрДГРІ, 2016. – 24 с.
29. Халмурадов Б.Д., Швачко О.Г. Судова психіатрія: основні терміни та поняття: Навч. посібник-довідник для студентів ВНЗ / Акад. безпеки та основ здоров'я. – К.: ЦНЛ, 2008 . – 77 с.
30. Герасименко О.І. Словник-довідник термінів судової медицини. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002

Додаткова:

1. В. Б. Первомайский, В. Р. Илейко П26 Судебно-психиатрическая экспертиза: от теории к практике. – К.: Издательская компания «КИТ», 2006. – 394 с. ISBN 966-8550-36-6
2. Бойко С.О. Судово-медична експертиза визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.– Ужгород, 2003. – 225 с.
3. Домедична допомога: Підручник [для слухачів вищ. юрид. навч. закл.] / [А.В. Самодін, О. В. Чуприна, Т. П. Жилін та ін.] / за заг. ред. В. В. Стеблюка. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 226 с.
4. Досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру : метод.рек. / [Чернявський С. С., Вознюк А. А., Патик А. А. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 48 с.
5. Експертизи у судовій практиці. / За заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
6. Коропецька С.О. Відібрання зразків біологічного походження на стадії досудового розслідування : Методичні рекомендації. – Івано-Франківськ : Голіней О.М., 2016. – 48 с.
7. Криміналістика: підручник [Текст] / В.В.Пясковський, Ю.М.Чорноус, А.В.Іщенко та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. –544 с.
8. Мішиєв В.Д. Сучасні депресивні розлади. – Львів.: «Мс», 2004. – 181 с.
9. Основи судової медицини та психіатрії: Методичні рекомендації / Укладач: Г.В.Мазулін. – Запоріжжя, Запорізький юридичний інститут ДДУВС, 2008. – 27 с.
10. Особливості судово-медичного дослідження трупа при окремих видах смерті / Кулик О.Ф., Бачинський В.Т., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. Чернівці, 2005. – 211 с.
11. Первинний огляд трупа на місці його виявлення / Бачинський В.Т., Кулик О.Ф., Савка І.Г., Ванчуляк О.Я. – Чернівці, 2010. – 212 с.
12. Первомайский В.Б. Невменяемость. – К., 2000. – 320 с.
13. Процесуальний довідник судового експерта / [укл.Седнев В.В., Коструб А.М., Зайцев В.М., Антонюк П.Є.] – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. – 30 с.
14. Психіатричні та психологічні аспекти судово-медичної експертизи: Навчальний посібник / Під ред. І.Д. Спіріна. – Д.: АртПрес, 2002. – 252 с.
15. Судебная медицина и психиатрия: Учебное пособие / А.С. Звонок, Н.Ф.Недоступ, А.Л. Туревич. - Луганск: РИО ЛГУВД, 2007. – 129 с.
16. Судебная экспертиза психического здоровья (краткий курс) / О.Г. Сыропятов, Н.А. Дзеружинская. - К.: Науковий світ, 2005. – 155 с.
17. Судова медицина : навч. посіб. для студ. ВНЗ. / А.О. Ляш, О.В. Соколова, Б.Д. Халмурадов; МОН України. Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини
18. «Україна». – Київ: Ун-т «Україна», 2008. – 275 с.
19. Судова медицина. / За ред. Москаленка В.Ф., Михайличенка Б.В. –К., Вид- во «Медицина», 2011. – 448 с.
20. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень

потерпілих, звинувачених та інших осіб: метод. вказівки до практичного заняття на основі компетентнісного підходу / [Михайличенко Б.В., Ергард Н.М.]. – К.:УкрДГРІ, 2016. – 24 с.

21. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : Навчальний посібник [Текст] / [С.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін.] – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 432 с.: фотоіл.

22. Шостакович Б.В., Ревенок А.Д. Психиатрическая экспертиза в гражданском процессе. – К., 2007. – 184 с.

Інформаційно-довідкові системи та мультимедійні навчальні посібники:

1. Автоматизоване робоче місце слідчого: Інформаційно-довідкова програма /Удалова Л.Д., Рожнова В.В., Форостяний А.В., Самодін А.В. та ін. / Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 738567 від 18.09.2017. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/arm/slidch_new/start.html.

2. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: Мультимедійний навчальний посібник / Осауленко О.А., Підвисоцький В.В., Самодін А.В. та ін. / Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 76617 від 05.02.2018. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/books/slidchi_rozdii/index.html.

3. Судова медицина: Мультимедійний навчальний посібник/ Несен О.О., Чуприна О.В., Самодін А.В. та ін. / Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 81229 від 05.09.2018. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/books/sudova_medutsyna/index.html.

4. Криміналістика: Мультимедійний підручник / Алексєєв О.О., Арешонков В.В., Атаманчук В.М. та ін. / Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 65883 від 06.06.2016. URL: <https://www.nai.au.kiev.ua/books/kriminalist/index.html>.

5. Судова медицина та судова психіатрія: Дистанційний курс навчання / Несен О.О. та ін. URL: <https://dn.nai.au.kiev.ua/course/view.php?id=3868>

6. Судова медицина та судова психіатрія: Мультимедійний навчальний посібник/ Несен О.О., Самодін А.В., Чуприна О.В. та ін. / https://arm.nai.au.kiev.ua/books/forensic_medicine_psychiatry/start.html

Інформаційні ресурси:

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України	https://www.president.gov.ua
2. Офіційний портал Верховної Ради України	https://rada.gov.ua
3. Урядовий портал	https://www.kmu.gov.ua/control/
4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	http://www.ombudsman.gov.ua
5. Міністерство внутрішніх справ України	https://mvs.gov.ua
6. Національна поліція України	https://www.npu.gov.ua/
7. Міністерство освіти і науки України	https://www.mon.gov.ua
8. Міністерство юстиції України	https://minjust.gov.ua/ua
9. Верховний Суд України	https://www.scourt.gov.ua
10. Генеральна прокуратура України	https://www.gp.gov.ua/
11. Державний науково - дослідний	

- експертно – криміналістичний центр
12. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз <https://dndekc.centrmia.gov.ua/>
13. Конгрес криміналістів <https://kniise.com.ua/>
14. Національна академія внутрішніх справ <https://crimcongress.com/guide/>
15. Національна академія правових наук України <https://www.naiou.kiev.ua/>
16. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського <https://www.aprnu.kharkiv.org/>
17. Єдиний державний реєстр судових рішень <https://www.nbuu.gov.ua>
<https://reestr.court.gov.ua>

Підпис автора РПНД:

Ольга НЕСЕН